

PRZEDMOWA

Praca niniejsza stanowi kolejne opracowanie analiz sytuacji w rolnictwie podjętych w Pracowni Analiz Zakładu Ogólnej Ekonomiki IER i zainicjowanych publikacją pt. „Produkcja rolna i rynek w latach 1956—1961”¹.

W przedmowie do pierwszej publikacji określiliśmy bliżej przyświecające podjętym analizom cele. Zwalnia to nas — jak sądzimy — od konieczności ich powtarzania. Uważamy jednak za właściwe zwrócić uwagę na pewne różnice zachodzące między obecnym a poprzednim opracowaniem. W poprzednim opracowaniu koncentrowaliśmy się bardziej na wieloletnich tendencjach, w niniejszym — nawiązując do ujawnionych poprzednio procesów — śledzimy głównie ich ewolucje w krótszym okresie.

W niniejszym opracowaniu rozszerzyliśmy zarówno zakres jak i podstawy źródłowe naszej analizy. Zgodnie z zeszłoroczną zapowiedzią rozszerzyliśmy analizę o takie sfery problemowe, jak kształtowanie się dochodów w rolnictwie, obrót towarami rolno-spożywczymi w handlu zagranicznym. Uważaliśmy również za celowe dokonać odrębnej, niejako monograficznej charakterystyki oceny sytuacji produkcyjnej PGR, niezależnie od uwag, jakie można jej było poświęcić w rozbiórce sytuacji ogólnej rolnictwa. Ta ostatnia jest siłą rzeczy kształtowana głównie przez tendencje w gospodarce chłopskiej, wobec czego nie daje kompleksowego obrazu położenia PGR.

Analiza jest oparta głównie na materiałach ogólnej statystyki, jedynym zresztą źródle mogącym stanowić reprezentatywną i pełną podstawę dla tego typu opracowania.

Wydaje się uzasadnione wyeksponować w tym miejscu niektóre ogólne uwagi i wnioski jakie nasuwają się — naszym zdaniem — na tle sytuacji produkcyjnej rolnictwa w roku 1962. Jak wiadomo, rok 1962 nie był — wskutek niekorzystnych warunków atmosferycznych wiosną i latem i spowodowanego nimi poważnego obniżenia plonów wszystkich podstawowych roślin uprawnych — rokiem pomyślnym dla rolnictwa. Skutki tego faktu są wielorakie i różnorodnie się przejawiają. Wydaje się tym bardziej słuszne podkreślić, że ogólne wyniki analizy przemawiają przeciwko przesadnemu pesymizmowi w ocenie sytuacji produkcyjnej rolnictwa. Choć na niektórych odcinkach wypada stwier-

¹ Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, dodatek do nr 4/1962. Ponadto: „Podstawowe elementy rozwoju sytuacji produkcyjnej rolnictwa w roku gospodarczym 1961/62”. Wieś Współczesna, nr 11 i 12, 1962.

dzić działanie wyraźnie głębszych niekoniunkturalnych przyczyn szeregu trudności, to na innych można zauważyć działanie pomyślnych i trwałych tendencji.

Stwierdzając wyjątkowo silne obniżenie plonów w 1962 r. — wykazują one bowiem dwukrotnie większe ujemne odchylenie od trendu niż przeciętna w ostatnim dziesięcioleciu — nie należy jednocześnie nie dostrzegać, że mimo to, poziom ten jest niższy tylko od rekordowych plonów roku 1961 i że wraz z plonami 1960 r. należy do najwyższych w historii naszego rolnictwa. Fakt ten jest niewątpliwie plastycznym wyrazem umocnienia się tych wszystkich czynników naszego rolnictwa, których wpływ na poziom plonów ma charakter trwały, strukturalny. Bardzo wyraźny jest trwały charakter poprawy sytuacji produkcyjnej PGR. Zdecydowanie korzystnym elementem sytuacji produkcyjnej rolnictwa staje się rozwinięcie mięsnego kierunku produkcji bydłowej opartego na odchowie młodziży. Jest to proces znajdujący się niewątpliwie jeszcze in statu nascendi, ale w rozwoju którego ubiegły rok pozwala odnotować przynajmniej dwa ważne momenty:

— po pierwsze, że w roku tym ilość żywca uzyskanego z odchowania cieląt przewyższyła po raz pierwszy ilość mięsa z innych form produkcji bydłowej;

— po drugie, że nowo rozwinięty kierunek produkcji mięsnej odegrał w tym roku poważną rolę amortyzatora w złagodzeniu kolejnego spadku produkcji żywca trzody chlewnej.

Do zasługujących na podkreślenie należy zaliczyć dynamiczny proces wzrostu produkcji rzepaku. Mniej wyraźna jest sytuacja na odcinku pszenicy. Brak jest wprawdzie zdecydowanego wzrostu powierzchni uprawy pszenicy, niemniej dynamika jej jest znacznie korzystniejsza niż w pozostałych zbożach. W odpowiednich ankietach¹ respondenci dali wyraz bezwzględnemu nastawieniu na rozwój uprawy pszenicy. Terytorialnie zróżnicowanie zmian udziału pszenicy w strukturze zasiewów sugeruje dość wyraźnie, iż dotychczasowe niepszeniczne województwa wykazują większe zainteresowanie rozszerzeniem pszenicy niż pozostałe.

Do niecałkowicie wykrystalizowanych należy sytuacja na odcinku mleka. W ostatnich latach sytuacja ta zaostrzała się wskutek malejącego tempa wzrostu produkcji mleka. W tym samym jednak okresie nastąpiła intensyfikacja, odroczonego w latach 1957—1958, procesu odmładzania stada krów. Aktualne trudności mogą więc mieć charakter przejściowy. Ankietowani rolnicy — określając swoje najbliższe nastawienie produkcyjne — dali mleku zdecydowany priorytet przed wszystkimi innymi gałęziami produkcji.

Sytuacja w 1962 r. pozwala jednocześnie w jaskrawszym, niż w roku ubiegłym, świetle dostrzec istnienie szeregu wyraźnie niekorzystnych zjawisk mających głębsze, niekoniunkturalne podłoże. Oczywiście pod-

¹ Chodzi tu o wyniki ankiety przeprowadzonej w styczniu 1963 r. w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną, na temat ich sytuacji produkcyjnej, jej oceny i częściowych planów na bliższą i nieco dalszą przyszłość. Wyniki i analizę tej ankiety pt. „Zamierzenia produkcyjne gospodarstw chłopskich na przełomie 1962/1963 r. w świetle ankiety” zawiera zeszyt 52a, *Studia i Materiały IER*, Warszawa, 1963.

stawowym z nich jest ogólny deficyt pasz występujący ostro w różnych aspektach analizy. Zwłaszcza niektóre dane ankiety potwierdzają zdecydowanie, że w gospodarstwach chłopskich tkwi duży niewykorzystany — w wyniku permanentnego niedostatku pasz treściwych — potencjał w zakresie zdolności przerobowej pasz na produkty hodowli, zwłaszcza żywiec wieprzowy. Sądzymy, że wyraźny brak stabilności dynamiki trzody chlewnej należy uznać za poważną słabość naszego obecnego systemu kierowania rozwojem produkcji rolnej. Sądzymy, że przynajmniej stopień wahliwości nie jest uwarunkowany wyłącznie czynnikami obiektywnymi. Wynika on — jak się zdaje — między innymi z niedoskonałości systemu oddziaływania polityki gospodarczej na rozwój tej gałęzi produkcji: z niedostatecznie wydoskonalonego systemu zaopatrywania gospodarstw w pasze treściwe, z braku poważniejszych instrumentów regulowania rynku prosiąt i niwelacji koniunkturalnych różnic rejonowych, słabości przemysłowej i PGR-owskiej produkcji trzody chlewnej.

Do szczególnie słabszych ogniw produkcji rolnej należy warzywnictwo (i sadownictwo). Szczególny nieurodzaj warzyw w roku 1962 uwytknęła ostrość problemu warzywnego, zwłaszcza że niedostatek warzyw na rynku zbiegł się z załamaniem w produkcji żywca wieprzowego. Warzywa stanowią bowiem poważny substytut mięsa. Niedobór warzyw i owoców i towarzyszący temu silny wzrost cen detalicznych w znacznej mierze zaważył na wzroście indeksu cen towarów żywnościowych nabywanych przez ludność miejską, który to indeks — w naszych warunkach — w decydującym stopniu określa wielkość płac realnych. Uważamy, że problem warzywny jest jednym z tych, które oczekują na zasadnicze rozwiązanie, zarówno w sferze produkcji, jak i w sferze obrotu, w formie decyzji podobnych do podjętych ostatnio dla zwiększenia zaopatrzenia rolnictwa w pasze przemysłowe.

W świetle analizy sytuacji rolnictwa w 1962 roku nie można nie podkreślić jeszcze raz permanentnych braków w zakresie zaopatrzenia rolnictwa w podstawowe środki produkcji pochodzenia przemysłowego. Niedostateczne tempo wzrostu zaopatrzenia gospodarstw w nawozy sztuczne przysparza rolnictwu i gospodarce narodowej poważnych strat. Analiza procesu inwestycyjnego gospodarstw chłopskich sygnalizuje stałe istnienie istotnych hamulców jego rozwoju wynikających z braków zaopatrzeniowych i wadliwej struktury podaży środków produkcji rolnej. Zaostrzanie się od czasu do czasu niektórych z tych braków zmusza politykę gospodarczą — jak wiadomo z aktualnego doświadczenia — do dokonywania nagłych i nieprzewidzianych zmian w wieloletnich planach inwestycyjno-produkcyjnych. Niewątpliwie nie odbywa się to bez odpowiednich kosztów społecznych. Problemy te nadają się — jak wolno sądzić — do bardziej planowego rozwiązania.

Na podkreślenie zasługuje dalszy wzrost obrotów towarami rolno-spożywczymi w handlu zagranicznym. Znacznie wzrosła nadwyżka eksportu nad importem, w porównaniu z 1961 r., zwłaszcza w obrotach z krajami kapitalistycznymi. Przyrost ten został osiągnięty w warunkach dalszego pogorszenia się cenowego i woluminowego terms of trade, a więc wymagał nieproporcjonalnie szybszego zwiększenia fizycznych rozmiarów eksportu netto. Równocześnie spadek importu zbóż i pasz

spowodował zwiększenie udziału krajowych surowców rolniczych w produkcji eksportowej, kosztem względnego zmniejszenia udziału produktów opartych na uszlachetnianiu surowców importowanych.

Pozwoliliśmy sobie na sformułowanie niektórych ogólniejszych — choć fragmentarycznych wprawdzie — refleksji na tle analizy sytuacji rolnictwa w 1962 roku, w przekonaniu, że stanowią one pewne wprowadzenie do szczegółowszego jej rozwinięcia przedstawionego w niniejszej publikacji.

Oczekujemy — tak jak prosiliśmy o to w zeszłym roku kiedy rozpoczęliśmy naszą pracę — uwag oceniających wyniki oraz zawierających ewentualne inspiracje odnośnie kierunków w jakich należałoby naszą pracę rozwijać. Będziemy za nie gorąco zobowiązani.

Wyrażamy podziękowanie wszystkim osobom, które uprzejmie przyjęły nasze zaproszenie do uczestnictwa w Komisji Konsultacyjnej Pracowni, za życzliwą krytykę dotychczasowych naszych opracowań i radę co do form i metod dalszej ich kontynuacji i doskonalenia, które staraliśmy się uwzględnić w niniejszej pracy.

W szczególności kierujemy nasze podziękowanie na ręce: Prof. dr. Cz. Bobrowskiego, Prof. dr. K. Czerniewskiego, Dyr. S. Dukalskiego, Doc. dr. E. Gorzelaka, Doc. dr. W. Herera, Dyr. W. Kamińskiego, Dr. E. Kasprzyka, Doc. dr. J. Okuniewskiego, Prof. dr. M. Pohorille, Vice-Prezesa GUS L. Rzendowskiego, Dyr. St. Soleckiego.

Dziękujemy także ob. ob. mgr. A. Szyrkarczukowi z Zespołu Rolnictwa KP za stałą współpracę w zakresie dochodowości, mgr. Z. Karzewskiemu z Komisji Planowania oraz mgr. J. Tyszkiewiczowi z Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu za opracowanie, zgodnie z programem niniejszej analizy, odnośnych jej fragmentów.